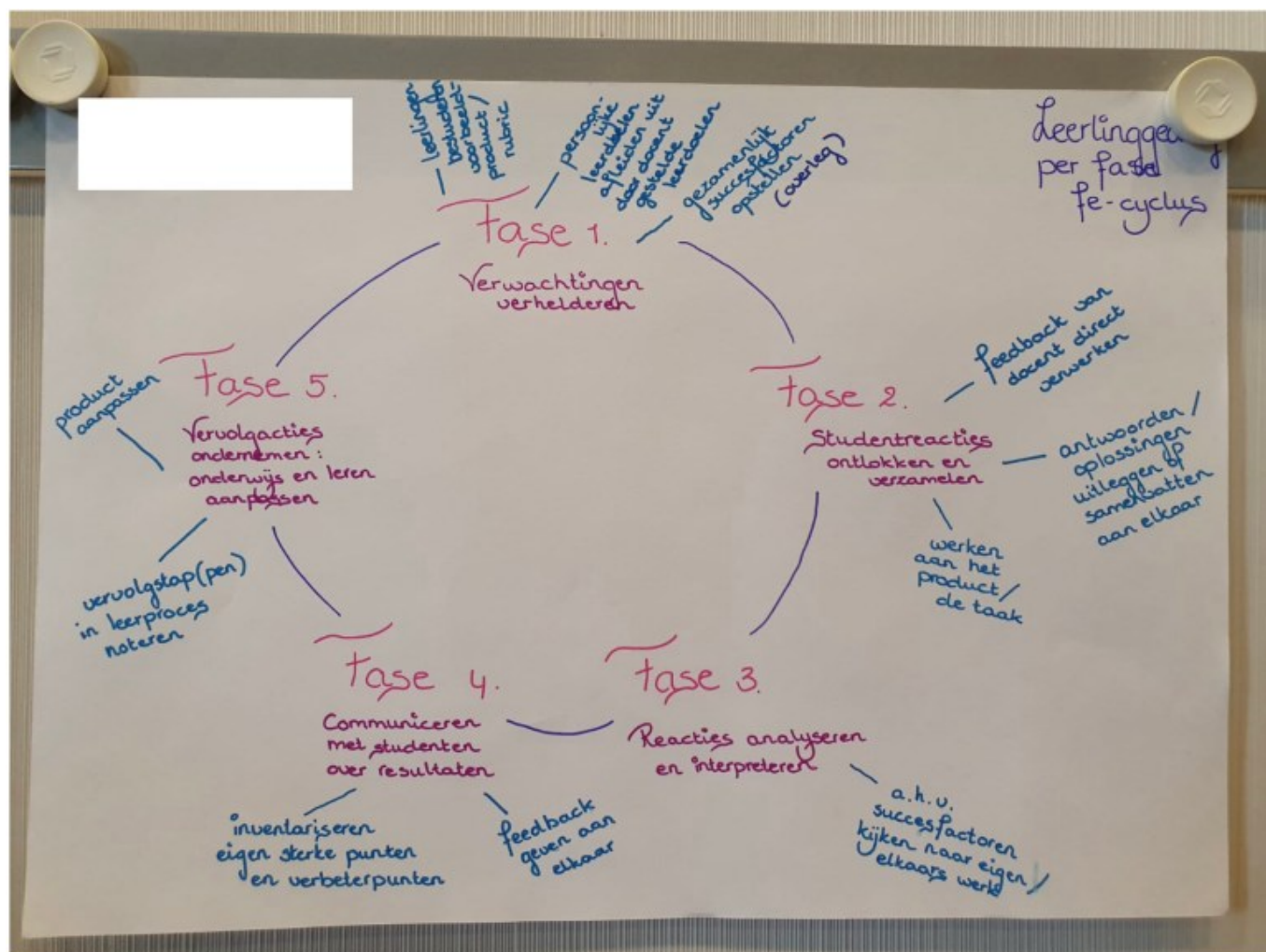

Veel scholen willen aan de slag met formatief evalueren om de leerlingen meer eigenaarschap over hun eigen leren te laten nemen, leerlingen meer te motiveren en/of meer betekenisvol te laten leren. Maar welk gedrag laten leerlingen dan zien die eigenaarschap over hun eigen leren nemen? Die meer gemotiveerd zijn? Of die betekenisvol leren? Vanuit het Leernetwerk formatief evalueren onderzoeken Judith Gulikers en Liesbeth Baartman samen met de deelnemende scholen welk gedrag leerlingen vertonen. In dit artikel meer over het netwerk, het onderzoek en de opbrengsten.

Leernetwerk formatief evalueren

Sinds januari 2018 werken 13 middelbare scholen met zo'n 100 docenten en 20 schoolleiders/kartrekkers, samen met onderzoekers van de Wageningen Universiteit en Hogeschool Utrecht en leerplanontwikkelaars van SLO, in het leernetwerk Formatief Evalueren. De cyclus van [Formatief Evalueren](#) (Gulikers & Baartman, 2017, zie figuur 1) is de onderlegger van dit leernetwerk. Via allerlei activiteiten werken scholen in vakgroepen en schoolgroepen aan het vormgeven van formatief evalueren in hun klas en in hun school. Professionalisering en onderzoek zijn voortdurend met elkaar verweven, zodat we ook zicht krijgen op hoe docenten zich ontwikkelen in het inzetten van formatief evalueren en wat hen hierbij helpt en hoe. Maar de vraag die blijft terugkomen is: Wat zien we er nu van bij onze leerlingen? De voorlopers van onze scholen zien echt ander gedrag bij de leerlingen door meer formatief evalueren, dus er is veel te winnen. Maar wat dan?

Scholen vind het nog heel moeilijk om concreet te benoemen wat ze nu daadwerkelijk aan gedrag bij leerlingen willen zien, of zien veranderen, door formatief evalueren in te zetten. Een goede reden om hier een concrete activiteit aan te verbinden op een van onze landelijk leernetwerk dagen: maak jullie FE-cyclus voor leerlingen. Het onderzoek van Gulikers en Baartman is gericht op "wat DOET de docent in de vijf fasen van formatief evalueren?". Nu gaan we kijken naar "Wat DOET de leerling in deze vijf fasen?". In deze blog een verslag van een inspirerende postermarkt met FE leerlingposters.

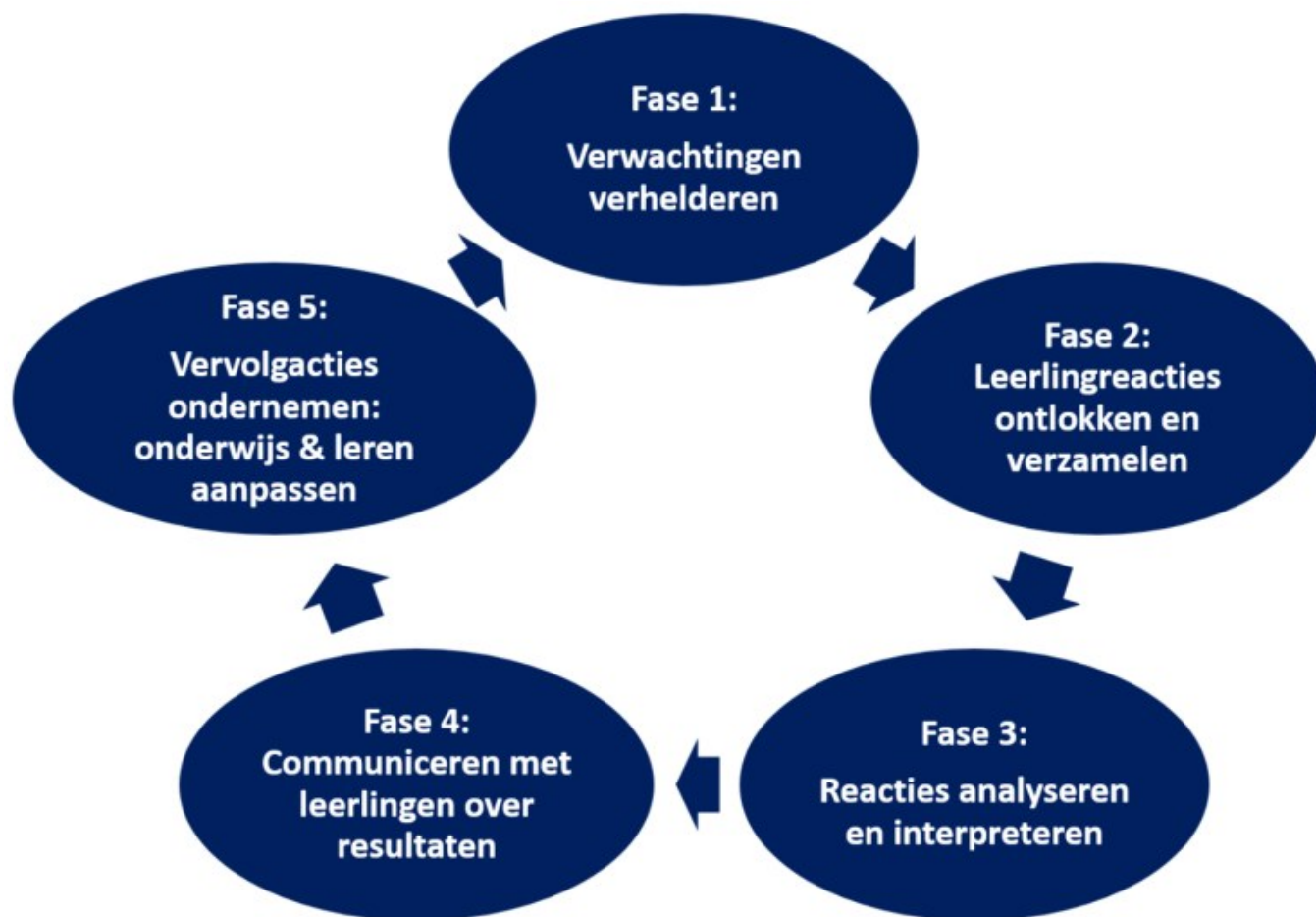

Aan de muren van een grote zaal hangen verschillende posters van middelbare scholen met antwoord op de vraag: welk concreet leerlinggedrag wil je zien bij formatief evalueren in de klas? De afgelopen tijd zijn docenten uit het leernetwerk Formatief evalueren (FE) met hun collega's druk in de weer geweest met het maken van hun eigen leerlingposter. In een postermarkt vertellen zij aan de collega's van de andere scholen hoe hun FE-leerlingcyclus tot stand is gekomen. Nieuwsgierig loopt men langs iedere poster om ideeën op te doen en de eigen formatieve cyclus voor leerlingen nog scherper te formuleren. Uiteindelijk is het doel namelijk een pakkende poster als praatplaat op te hangen in de school, zodat ook leerlingen bekend raken met formatief evalueren en wat dit dan betekent voor hun manier van leren en werken in de klas.

De cyclus van formatief evalueren (de FE-cyclus)

In het leernetwerk hanteren we de [definitie van formatief evalueren](#) van Black en Wiliam (2009): alle activiteiten die leerlingen en docent uitvoeren om leerlingreacties te ontlokken, te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te maken over vervolgstappen". Deze definitie laat duidelijk zien dat zowel docent als leerlingen aan zet zijn. De FE-cyclus met zijn vijf fasen (zie afbeelding 1), ontwikkeld door Gulikers en Baartman (2017), is bewust beschreven vanuit het docent perspectief.

Deze vijf fasen beschrijven concreet wat de docent doet in de klas wanneer hij/zij het proces van formatief evalueren vormgeeft. Eerder onderzoek laat namelijk zien dat de docent een cruciale schakel is in het vormgeven van het proces van formatief evalueren, maar dat docenten het nog lastig vinden om [dit concreet te maken in hun eigen klas](#) en omgang met leerlingen (Kippers et al., 2018; Sluijsmans, Joosten-Ten Brinke, & van der Vleuten, 2013). Vooral als het gaat om het actief inzetten van leerlingen gedurende het proces. Zo worden [peer-feedback](#) of zelf-assessments nog maar mondjesmaat ingezet (Kippers et al., 2018).

De FE-cyclus gaat er daarom vanuit dat de docent eerst het formatieve proces in de vingers moet hebben en dit moet inzetten in de klas. Hierbij moet de docent ook activiteiten ontwerpen die leerlingen stap voor stap meeneemt. Neem bijvoorbeeld fase 1 Verwachtingen verhelderen. Soms hoor je dat leerlingen hun eigen leerdoelen moeten formuleren voor een project of lessenreeks.

Maar hoe zouden ze dat kunnen zonder [voorkennis](#)? De docent denkt dus na hoe hij de [leerdoelen met leerlingen kan bespreken](#) op een zinvolle manier en op het juiste moment. De overzichtsstudie van Gulikers en Baartman (2017) heeft laten zien dat simpelweg tegen leerlingen zeggen: “formuleer je eigen leerdoelen” of “ga elkaar maar [feedback geven](#)” niet werkt. Daarvoor moet de docent echt een structuur organiseren en moeten leerlingen onderwezen en begeleid worden in het [formuleren van leerdoelen en feedback](#). Juist om de docent handvatten te bieden in hoe je formatief

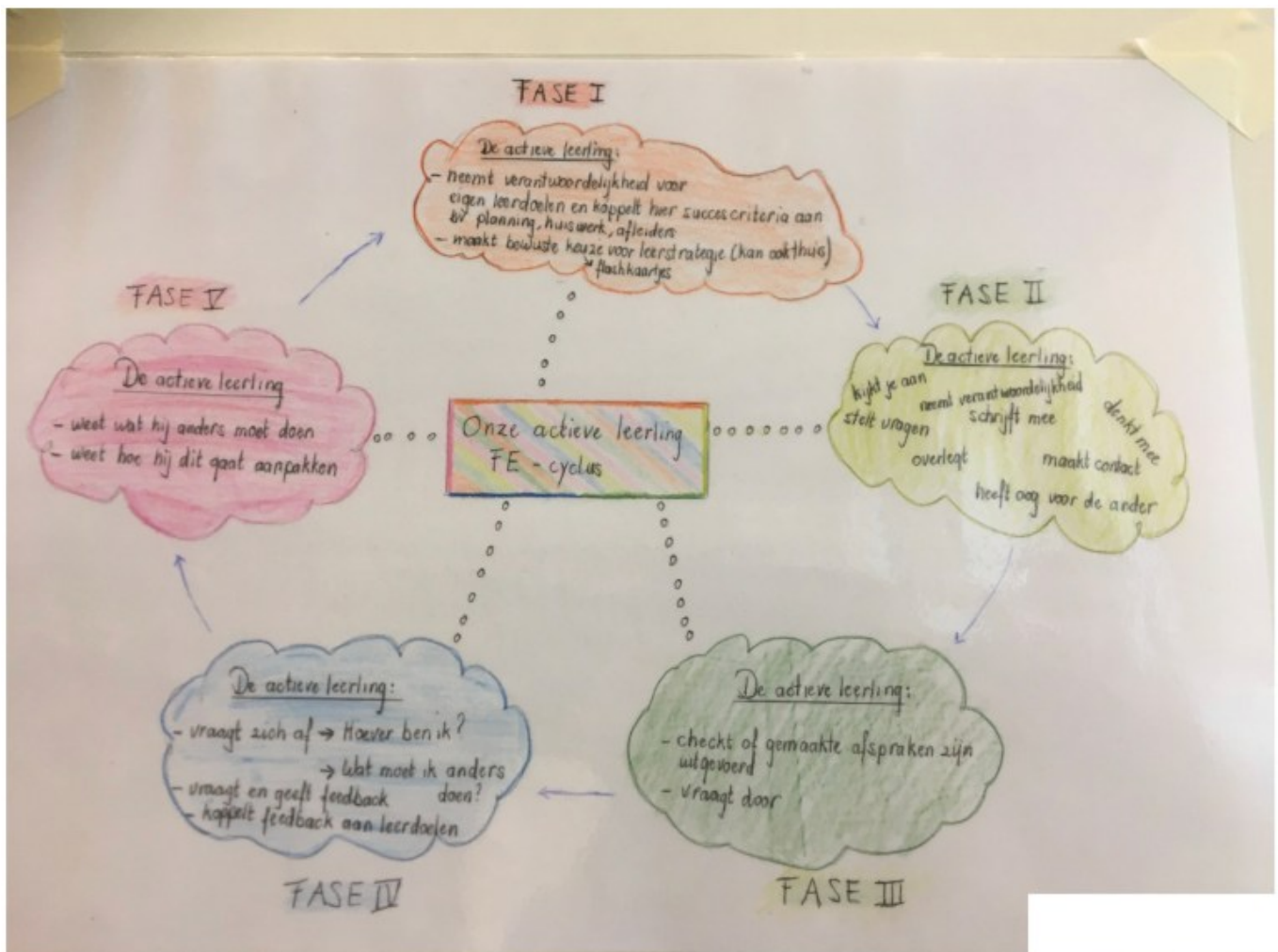
evalueren neerzet in de klas, is de FE-cyclus met vijf concrete fasen ontwikkeld.

De FE leerlingencyclus

Maar welk leerlinggedrag past dan eigenlijk bij elk van deze vijf fasen? Wat doen de leerlingen bijvoorbeeld in fase 1 als ze bezig zijn met de verwachtingen te verhelderen? Dat kan er per school verschillend uitzien en samenhangen met de visie op leren die de school naleeft. Een mooie opdracht dus om mee aan de slag te gaan in het FE-leernetwerk!

Veel scholen willen aan de slag met formatief evalueren om de leerlingen meer [eigenaarschap over hun eigen leren te laten nemen](#), leerlingen meer te motiveren en/of meer betekenisvol te laten leren.

Maar welk gedrag laten leerlingen dan zien die eigenaarschap over hun eigen leren nemen? Die meer gemotiveerd zijn? Of die betekenisvol leren? Die vraag vinden docenten vaak heel lastig om te beantwoorden. Het maken van een leerling FE-cyclus daagt de docenten uit concreet te maken welk gedrag ze van leerlingen zouden willen zien in goede FE praktijken.

In zeven rondes van vijf minuten pitchten en bekijken de verschillende schoolteams elkaars posters met de kijkvraag: “wat neem ik mee van deze poster naar onze eigen poster?” Docenten geven ook feedback op elkaars poster, zoals: Als leerlingen in fase 3 ‘hun eigen werk moeten kunnen analyseren’. Hoe ziet dit er dan concreet uit? Het valt soms nog niet mee om precies te omschrijven wat je dan voor gedrag wilt zien bij leerlingen. Zo zou je bijvoorbeeld de uitspraak ‘leerlingen weten wat ze de volgende keer anders moeten doen’ wellicht beter kunnen verwoorden als ‘iedere leerling schrijft na feedback een concrete verbeterstap op’. Of ‘de leerlingen kent [de succescriteria’ verwoorden](#) als ‘de leerlingen bespreken met elkaar verschillende voorbeelden om te ontdekken wat de succescriteria zijn’.

Het mooie van een postermarkt is dat meteen duidelijk wordt dat er verschillende manieren zijn om formatief evalueren zichtbaar te maken in de klas. De posters verschilden in focus, concreetheid en mate van detail. Sommige scholen ontdekten door het maken van deze poster de kern van wat zij bij leerlingen wilden bereiken met FE en plaatsten dit in het midden van de cyclus. Zo staat bij de ene school ‘de actieve leerling’ centraal staat, waarbij de andere school schrijft “Ik heb een open en eerlijke leerhouding” (zie foto’s van de posters).

Het leernetwerk formatief evalueren

De docenten zijn enthousiast geraakt en willen graag aan de slag met het verder uitwerken en delen van hun leerlingencyclus op school. Niet alleen de docenten, maar ook wij als trainers en onderzoekers zijn geïnspireerd geraakt door de vele mooie posters en ideeën. Alle input van deze geslaagde postermarkt nemen we mee om te komen tot uiteindelijk een gezamenlijke FE-leerlingencyclus, die mooi kan worden gekoppeld aan de al bestaande FE-cyclus die docentactiviteiten beschrijft. Deze opdracht is een mooi voorbeeld van hoe wij, docenten, trainers en onderzoekers, samenwerken binnen het leernetwerk om formatief evalueren meer in de klas te krijgen. Door theorie over formatief evalueren, met de FE-cyclus als basis, te koppelen aan de lespraktijk van de docenten uit het netwerk, ontwikkelen we samen verder. Belangrijk hierbij is ook dat ook de schoolleiders/kartrekkers van de scholen bij elkaar zitten om te bedenken hoe ze formatief evalueren beter hun gehele school in krijgen. Alle output vanuit onderzoek, ontwikkelde tools en voorbeelden uit dit leernetwerk wordt [hier](#) gedeeld. Zo komen we samen steeds een stapje dichterbij een onderwijspraktijk waarin formatief evalueren een gewone gang van zaken is.

Literatuur

Black, P., & Wiliam, D. (2009). *Developing the theory of formative assessment. Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 5-31. doi:10.1007/s11092-008-9068-5

Gulikers, J. T. M. & Baartman, L.K.J. (2017). *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de docent in de klas?* Den Haag; NWO

Kippers, W. B., Wolterinck, C. H. D., Schildkamp, K., Poortman, C. L., & Visscher, A. J. (2018). Teachers’ views on the use of assessment for learning and data-based decision making in classroom

practice. *Teaching and Teacher Education*, 75, 199-213.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.06.015>

Sluismans, D. M. A., Joosten-ten Brinke, D., van der Vleuten, C. (2013). *Toetsen met leerwaarde: een reviewstudie naar de effectieve kenmerken van formatief toetsen*. Den Haag: NWO.